

Љубодраг Б. Савић*, Владимир Т. Мићић**

ЕФЕКТИ ТРАНЗИЦИЈЕ И ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ У ДРЖАВАМА БИВШЕ СФРЈ

Сажетак

Пре распада СФРЈ, Србија је по висини ДП-а по глави становника била на нивоу просечних вредности у СФРЈ. Словенија и Хрватска су биле изнад, а БиХ, Црна Гора и Македонија испод нивоа развијености Србије, односно СФРЈ, мерених овим показатељем. Распад заједничке државе и познати догађаји из последње деценије XX века су различито утицали на развој нових самосталних земаља. Неке су имале већу, а неке мању штету, док је Србија због увођења санкција и бруталног бомбардовања 1999. године запала у веома дубоку економску, социјалну и друштвену кризу, чије последице још увек осећамо.

Србија је са закашњењем ушла у процес транзиције. И поред тога, Србија није пронашла адекватан и дугорочно одржив модел развоја, због чега су разлике у развијености повећане у односу на Словенију и Хрватску, док су остале три државе у много чему стигле и престигле Србију. Крајем 2007. економска криза је најпре захватила САД а потом и већи део света. Супротно од уверења владе а да криза неће погодити Србију, наша земља се од 2009. нашла у вртлогу тешке економске кризе, која још увек траје.

* Економски факултет, Београд.

** Економски факултет, Крагујевац

Пошто не постоји свеобухватан, јединствен и упоредив индикатор ефеката развоја, у раду ћемо анализирати четрнаест најважнијих показатеља, оцењујући релативно место свих шест држава по успешности развоја у претходној деценији. У периоду од 2001-2010. године Словенија је била најбоље а Србија најлошије рангирана земља. Исто је било и у периоду 2001-2008, док је економска криза најмање погодила Македонију, а највише Црну Гору.

Кључне речи: транзиција, индикатори развоја, економска криза, ранг успешности

Увод

У бившој СФРЈ разлике у развијености појединих република су биле прилично изражене. Крајем осамдесетих година, непосредно пре распада земље, мерено висином друштвеног производа по глави становника најразвијенија је била Словенија (2,5 пута више од просека СФРЈ). Иза ње је била Хрватска (2 пута више од просека СФРЈ). Србија је била нешто изнад просека СФРЈ, док је у остале три републике, БиХ, Црној Гори и Македонији ДП по глави становника износио између 60% и 70% просечног ДП-а по глави становника у СФРЈ.

Распад заједничке државе, грађански рат на просторима заједничке државе, увођење међународних санкција и брутално бомбардовање Србије 1999. године су имали огромног утицаја на развој нових самосталних земаља. Неке су претрпеле већу, а неке мању штету, док је Србија због познатих догађаја из последње деценије XX века запала у веома дубоку економску, социјалну и друштвену кризу, чије последице још увек осећамо.

Иако је процес транзиције у Србији почео још пре две деценије, Србија је због познатих догађаја, крупне транзиционе промене започела са великим закашњењем. Од петоктобарских промена власти очекивало се много. Деценију касније са жаљењем можемо да констатујемо да наде милиона српских грађана нису остварене. Србија није пронашла

адекватан и дугорочно одржив модел развоја¹, због чега су разлике у развијености повећане у односу на Словенију (чланица ЕУ) и Хрватску (чланица ЕУ од средине 2013. године), док су остале три државе у много чему стигле, па и престигле Србију.

У последњем кварталу 2007. године разорна економска криза² је најпре захватила САД и врло брзо се проширила и на већи део развијеног света. Кина и још неке земље у развоју су релативно добро поднеле кризу, док Европска унија и четири године након избијања кризе, још увек није пронашла адекватна решења. Штавише, озбиљно се дрмају темељи на којима је саздана ова најуспешнија заједница држава новијег доба. Агонија ЕУ и нарочито Евроне има веома крупне и далекосежне последице за развој Србије, а и осталих држава са простора бивше СФРЈ, имајући у виду чињеницу да је ЕУ најважнији економски партнер свих ових земаља, односно да све оне аплицирају за чланство у Европској унији.

На почетку глобалне економске кризе у Србији се најпре наивно веровало да она уопште не може погодити Србију, јер је економски и нарочито финансијски систем веома добро постављен и отпоран на кризне поремећаје. Када је криза снажно погодила Србију, оцењено је да она може бити наша велика шанса. На несрећу није се десило ни једно ни друго, већ се Србија од 2009. године нашла у вртлогу тешке економске кризе, којој се ни изблиза не назире крај.

И поред тога што економска наука располаже са великим бројем показатеља развоја, још увек није установљен јединствен индикатор, који би објективно измерио достигнути ниво развоја земље. Посебан проблем представљају међународна поређења земаља, имајући у виду бројне методолошке

1 Љ. Савић, *Транзиција српске привреде – криза развоја индустрије*, ЦИД Економског факултета, Београд, 2006.

2 М. Оте, *Слом долази*, Романов, Бања Лука, 2009; Б. Јовановић Гавриловић, «Светска економска криза и перспективе одрживог раста», *Економски хоризонти*, 11/2009, Београд; Љ. Савић, «The Impact of the Economic Crisis on the Countries in Transition – members of the EU», *Теме*, 2/2010, Ниш; П. Ђукић, «Глобална и национална економска криза – изазов за реформе и одрживи раст економије», *Школа бизниса*, 1/2010, Београд; М. Бошњак, *Глобална финансијска и економска криза 2007-2010. и њен утицај на привреду и финансије Србије*, Република Србија, Министарство финансија и привреде, Београд, 2011.

проблеме, које понекад није могуће на адекватан начин разрешити. За овај рад то и није од пресудне важности, имајући у виду да ћемо анализирати већи број економских индикатора (стопе раста БДП-а, индустријске производње, незапослености, инфлације, учешће фискалног дефицита и јавног дуга у БДП-у, висину БДП-а по становнику, учешће индустрије и текућег биланса у БДП-у, однос спољног дуга и БДП-а, однос спољног дуга и извоза роба и услуга, висина извоза, СДИ и спољног дуга по становнику) у свих шест држава насталих распадом СФРЈ, у периоду 2001-2010. година. За сваки показатељ земље ћемо рангирати земље од 1 (најуспешније) до 6 (најмање) успешне земље. У збирној табели сабраћемо релативне рангове и добити редослед земаља на основу свих 14 анализираних показатеља.

Осим анализе за целу протеклу деценију, посебно ћемо оценити и развој до економске кризе (2001-2008), као и време економске кризе (2009-2010). година. Било би врло интересантно укључити и 2011. годину, али нажалост још увек не располажемо са већином потребних података. У анализи су коришћени статистички извори ЕБРД-а (Транзитион Репорт, 2012. године), УНЦТАД-а, као и подаци националних статистичких институција анализираних држава.

Развој држава на простору бивше СФРЈ у првој деценији XXI века

У претходној деценији најбржи темпо раста БДП-а су имале Босна и Херцеговина и Србија, док су Словенија и Хрватска забележиле нешто скромније стопе раста. То је разумљиво, имајући у виду различит ниво развоја на почетку претходне деценије. Словенија и Хрватска су у процес транзиције ушле релативно брзо након распада заједничке државе, док су остале четири државе у транзиционе реформе ушле са великим закашњењем.

И поред високих стопа раста БДП-а, Србија је једна од ретких земаља у транзицији, која још увек није достигла предтранзициони ниво (70 одсто БДП-а из 1990. године). Са друге стране Словенија и Хрватска су након почетне и уобичајене транзиционе кризе остваривале веома брз темпо раста БДП-а, који није много заостајао у односу на остале државе

са простора СФРЈ, које су као што је познато интензиван раст БДП-а започеле тек у протеклој деценији.

Економска криза је најтеже погодила Словенију, Хрватску и Црну Гору, док је опадање стопа раста у Србији и БиХ било нешто умереније. Најмањи пад БДП-а у 2009. години је имала Македонија. У већини земаља криза је највећим делом била резултат колапса примењених модела развоја, али не би требало занемарити ни утицај кризе у ЕУ, која је сразмерно више погодила Словенију и Хрватску, имајући у виду да су њихове економије доминантно биле оријентисане на земље ЕУ.

Табела 1. Стопе раста БДП-а (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	4,3	5,5	3	6,3	3,9	6,7	10,8	6	-2,8	0,8	4,5	5,8	-1,0
Хрватска	3,8	5,4	5	4,2	4,2	4,7	5,5	2,4	-5,8	-1,5	2,8	4,4	-3,7
Македонија	-4,5	0,9	2,8	4,1	4,1	4	5,9	4,8	-0,8	0,8	2,2	2,8	0,0
Црна Гора	1,1	1,9	2,5	4,4	4,2	8,6	10,7	7,5	-5,7	-0,6	3,5	5,1	-3,2
Србија	5,1	4,5	2,4	9,3	5,6	5,2	6,9	5,5	-3,1	1,6	4,3	5,6	-0,8
Словенија	3,1	4	2,8	4,3	4,5	5,9	6,9	3,7	-8,1	1,1	2,8	4,4	-3,5

Извор: EBRD, *Transition report 2012*

У 2010. години у четири од шест земаља економски суноврат је заустављен, једино су Хрватска и Црна Гора и даље бележиле пад стопа раста БДП-а. Суштински смањење БДП-а је заустављено једино у Македонији, јер се БДП скоро вратио на предкризну 2008. годину, док је ниво БДП-а у осталих пет држава 2010. години био нижи у односу на предкризну 2008. годину.

Најинтензивнији индустријски раст у последњој деценији су имале Босна и Херцеговина и Словенија. Високу и релативно задовољавајућу стопу индустријског раста је остваривала Хрватска, док је индустријски развој у Србији, Македонији и Црној Гори био изузетно спор. Србија ни после две деценије транзиционог развоја није успела да достигне

ни половину (44 %) нивоа индустријске производње из веома далеке 1990. године³.

Дугогодишњу агонију српске индустрије је докрајчила кризна 2009. година, када је остварена двоцифрена стопа пада српске индустријске производње. Невероватно, али не и неочекивано смањење стопе раста индустријске производње у 2009. години је имала и Црна Гора (негативна стопа раста и у 2008. години), имајући у виду шта се дешавало у Комбинату алуминијума у Подгорици, који чини скоро половине индустријске производње у овој држави. Рапидно смањење стопа раста индустријске производње је остварено у Хрватској и Македонији, а нешто блаже у Босни и Херцеговини. Најниже смањење стопе раста индустријске производње у 2009. години је имала Словенија, али је она у кризу ушла још 2008. године, тако да је кумулирани пад стопа раста индустријске производње у Словенији у ове две кризне године висок.

Табела 2. Стопе раста индустријске производње (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	-2,0	11,5	3,8	7,2	6,4	5,5	8,2	8	-3,3	4,2	5,0	6,1	0,5
Хрватска	6,0	5,4	4,1	3,7	5,1	4,5	5,6	1,6	-9,2	-1,0	2,6	4,5	-5,1
Македонија	-3,1	-0,8	6,6	-2,1	7,0	3,6	3,7	5,5	-7,7	-4,8	0,8	2,6	-6,3
Црна Гора	-0,7	0,6	2,4	13,8	-1,9	1,0	0,4	-2	-32,2	17,6	-0,1	1,7	-7,3
Србија	0,0	1,8	-3,0	7,1	0,8	4,7	3,7	1,1	-12,6	2,5	0,6	2,0	-5,1
Словенија	3,6	5,4	3,0	5,2	2,9	6,4	8,4	-1,4	-0,4	6,4	4,0	4,2	3,0

Извор: EBRD, *Transition report 2012. (2001-2009)*, подаци за 2010 на основу следећих извора: <http://www.fzs.ba/Godisnjak2011.pdf> стр. 223., Хрватска у бројкама, <http://www.dzs.hr/> стр. 17. Индустрија 2006-2011, <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/6.4.12.02.pdf>, стр. 14., Министарство финансија Србије, Билтен јавних финансија, октобар 2011. године, стр. 15. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3721, <http://www.monstat.org/userfiles/file/industrija/ind%202010.pdf>,

3 Љ. Савић, «Export-Oriented Industrialization as the Base of the New Model of Development», *Теме*, 2/2010, Ниш.

У 2010. години стопе раста индустријске производње су мање или више повећане у већини посматраних држава, док је опадање темпа раста индустријске производње настављено у Македонији и Хрватској. И поред тога, суштински опоравак индустријске производње се десио само у Словенији и Босни и Херцеговини, док је у остале четири државе ниво индустријске производње у 2010. години био нижи него пре почетка економске кризе.

Због познатих догађаја из деведесетих, али и погрешно одабраног модела транзиције, лоше стратегије привредног развоја и катастрофалног концепта приватизације у претходној деценији⁴, индустрија Србије је запала у веома дубоку кризу, што веома добро илуструје и податак да је допринос индустрије и пољопривреде стварању БДП-а скоро изједначен. То се значајно разликује и од структуре привреда најразвијенијих земаља, које карактерише процес деиндустријализације, јер допринос пољопривреде стварању БДП-а у овим земљама износи свега неколико процената, а индустрије преко 20 одсто. То је и у нескладу са законитостима привредног развоја, према којима почетну етапу привредног развоја карактерише најдинамичнији развој примарних делатности (пољопривреда), средишњу етапу секундарних (индустрија), а период зрелог привредног развоја сектор услуга.

Табела 3. Учешће индустрије у БДП-у (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	...	...	16,1	16,4	16,3	16,0	21,0	20,0	22,4	...	18,3	13,2	22,4
Хрватска	19,0	18,3	18,0	18,5	17,9	17,7	17,6	17,5	16,7	...	17,9	18,1	16,7
Македонија	17,5	19,7	20,8	19,5	19,6	20,2	21,9	22,3	22,6	...	20,5	20,2	22,6
Црна Гора	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Србија	30,0	24,3	23,2	22,8	21,8	21,8	21,4	20,7	18,6	...	22,7	23,3	18,6
Словенија	25,9	25,1	25,3	24,7	24,0	23,8	23,4	22,4	23,4	...	24,2	24,3	23,4

Извор EBRD, *Transition report 2012*

4 М. Ковачевић, «Узроци дубоке економске кризе у Србији», *Школа бизниса*, 3/2010, Београд.

У 2009. години допринос индустрије стварању БДП-а у Словенији, Македонији и БиХ је био на нивоу просека земаља ЕУ. Због релативно високих стопа раста индустријске производње, Босна и Херцеговина и Македонија су повећавале учешће индустрије у стварању БДП-а, у односу на прву половину деценије. Словенија је и поред кризе задржала релативно висок ниво учешћа индустрије у БДП-у. Допринос индустрије стварању БДП-а у Хрватској је у претходној деценији незнатно смањен, што је делимично последица успоравања индустријског развоја, али је највећим делом резултат веома динамичног развоја туризма, односно динамичног раста његовог учешћа у БДП-у. Драматична деиндустријализација је једино забележена у Србији, пошто је учешће индустрије у стварању БДП-а у 2011. години сведено на свега 17,6 одсто⁵.

Ако се ништа озбиљно не промени⁶ и темпо раста индустријске производње остане на нивоу последње деценије, за враћање на предтранзициони ниво развоја, Србији ће требати више од једног века. Чак и да забележимо стопе раста из времена пре избијања економске кризе, за повратак на деведесете би требало више од три деценије. Где ће тада бити остале земље?

У четири од шест држава, незапосленост је најтежи економски проблем са којим се ове земље суочавају од почетка транзиције. Стопа незапослености у Хрватској се у последњих неколико година кретала око просека ЕУ, док је стопа незапослености у Словенији била чак нижа него у ЕУ.

Незапосленост је највиша у Македонији, иза које незнатно заостају Босна и Херцеговина и Србија. Црна Гора је значајно смањила стопу незапослености, али је и поред тога незапосленост веома висока. Иако је стопа анкетне незапослености у Србији нешто нижа (25,4 одсто у 2012. години), генерално би се могло закључити да растућа незапосленост

5 ФРЕН, USAID, *Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020*, Београд.

6 У документу *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020*, МЕРР и RZR планирано је да у периоду 2011-2020. година просечна стопа раста БДП-а износи 5,8%, инвестиција 9,7%, извоза робе 14,2%, прерађивачке индустрије 7,3% и запослености у прерађивачкој индустрији 18%.

представља тешко решив, пре свега економски, али и све тежи социјални и друштвени проблем.

Табела 4. Стопа незапослености – крај периода (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	40,2	41	42,1	42,9	42	44,8	28,9	23,4	24,1	29,1	35,9	38,2	26,6
Хрватска	16,4	14,5	14,4	13,8	12,3	10,5	9,7	8,7	9,2	11,8	12,1	12,5	10,5
Македонија	30,9	31,9	36,7	37,2	37,3	36	34,9	33,8	32,2	32,0	34,3	34,8	32,1
Црна Гора	41,6	40,2	38,5	29,3	25,2	20,6	16,8	14,4	15,1	16,9	25,9	28,3	16,0
Србија	26,8	29,0	31,7	31,6	32,4	33,2	29,8	28,4	27,9	28,9	30,0	30,4	28,4
Словенија	6,8	6,3	6,8	6,4	7,2	5,5	4,7	4,3	6,0	7,3	6,1	6,0	6,7

Извор: EBRD, Transition report 2012. (2001-2009), подаци за 2010 су коришћени из следећих извора: <http://www.fzs.ba/Godisnjak2011.pdf>, стр. 133., Хрватска у бројкама, <http://www.dzs.hr/>, стр. 10, <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.11.09.pdf>, стр. 31., <http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/bilten/2011/011/3.zaposlenost.pdf>, стр.13. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/igm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1>, Министарство финансија Србије, Билтен јавних финансија, октобар 2011. године, стр.15.,

Незапосленост у Србији највише погађа младе, жене и тзв. жртве транзиције старости преко 50 година, чији је број драматично повећан у последње четири године, односно за време текуће економске кризе. Предузете мере од стране Владе Србије нису дале очекиване резултате, јер се број људи који остају без посла стално повећава.

Поред високе стопе незапослености и инфлација вуче корене из заједничке државе, али и из транзиционе кризе, кроз коју су, у већој или мањој мери, прошле све државе настале распадом СФРЈ. За разлику од Србије, током протекле деценије инфлација је у осталих пет земаља стављена под контролу, односно сведена на релативно прихватљив ниво.

Стопа инфлације у Србији драстично одступа од висине инфлације у осталим државама, јер је у просеку виша од два до седам пута. Инфлација је очигледно трајна карактеристика српског привредног модела, показујући да његова

неравнотежа и нестабилност нису последица краткорочних поремећаја, већ крупних и дугорочних системских грешака.

Табела 5. Стопе инфлације (потрошачке цене - крај периода %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	0,3	-0,7	0,3	-0,3	4,4	4,5	5,5	4	-0,3	1,8	2,0	2,3	0,8
Хрватска	2,4	1,8	1,7	2,7	3,6	2	5,8	2,9	1,9	2,8	2,8	2,9	2,4
Македонија	3,7	1,1	2,6	-1,9	1,2	2,9	6,1	4,1	-1,6	2,5	2,1	2,5	0,5
Црна Гора	26,6	9,2	6,2	1,5	2,4	2,8	7,7	6,9	1,5	2,0	6,7	7,9	1,8
Србија	40,7	14,8	7,8	13,7	17,7	6,6	11,0	8,6	6,6	7,7	13,5	15,1	7,2
Словенија	7,0	7,2	4,6	3,2	2,3	2,8	5,6	2,1	1,8	2,1	3,9	4,4	2,0

Извор: EBRD, Transition report 2012., Статистички годишњак Босне и Херцеговине 2011., Федерални завод за статистику Босне и Херцеговине, стр. 142.

То потврђују и подаци за 2009. годину (економска криза), када је и поред смањења стопе инфлације, она и даље била знатно изнад деценијског просека за осталих пет земаља, док су у исто време Македонија и БиХ забележиле дефлацију, Црна Гора драстично, а Словенија и Хрватска значајно смањење висине инфлације.

У протеклој деценији по висини просечног фискалног дефицита, у односу на критеријуме из Маастрихта (до 3 одсто), једино је «искочила» Хрватска, док је фискални дефицит у осталих пет држава био у предвиђеним границама, при чему је просечни фискални дефицит био најнижи у БиХ и Црној Гори. Хрватска је у свих десет година забележила фискални дефицит, који се до почетка кризе рапидно смањивао, али је током економске кризе опет почео веома брзо да расте. И Словенија је у целокупном периоду, такође бележила истина нешто умеренији фискални дефицит, који је у 2007. години сведен на нулу. Слично Хрватској и фискални дефицит у Словенији се за само две године драматично повећао, достигавши највишу вредност у претходној деценији.

Табела 6. Фискални дефицит (% БДП-а)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	2,2	-4,2	2,3	1,6	2,0	2,0	-0,1	-4,2	-4,6	-5,0	-0,8	0,2	-4,8
Хрватска	-6,8	-4,9	-4,8	-4,0	-3,5	-3,1	-2,5	-1,4	-3,3	-4,7	-3,9	-3,9	-4,0
Македо- нија	-6,3	-5,7	-0,6	0,4	0,3	-0,5	0,6	-1,0	-2,6	-2,5	-1,8	-1,6	-2,6
Црна Гора	-2,0	-1,9	-3,1	-1,9	2,1	2,9	6,3	-0,4	-3,6	-7,1	-0,9	0,3	-5,4
Србија	-6,3	-3,2	-1,1	0,9	1,0	-1,6	-1,9	-2,6	-4,2	-4,8	-2,4	-1,9	-4,5
Слове- нија	-4,0	-2,5	-2,7	-2,2	-1,4	-1,3	0,0	-1,8	-5,8	-5,7	-2,7	-2,0	-5,8

Извор: EBRD, Transition report 2012.

Македонија је од 2003. године имала најумеренији раст фискалног дефицита (две године суфицит), који чак ни у годинама кризе није прешао границу од 3 одсто. Босна и Херцеговина је до економске кризе у четири године имала суфицит, а четири године дефицит, али је од 2008. фискални дефицит рапидно порастао. Црна Гора је на почетку деценије остваривала умерен дефицит. Средињу деценије је обележио растући и релативно висок фискални суфицит, који је 2010. године достигао највиши ниво у оквиру свих шест земаља. Србија је 2004. и 2005. године забележила фискални суфицит, значајно смањивши до тада прилично висок фискални дефицит. Од 2006. године фискални дефицит се рапидно увећава, достигавши чак 7 одсто половином 2012. године.

До економске кризе у свих шест земаља насталих распадом СФРЈ, јавни дуг је растао, али умереније у односу на БДП, због чега се његово учешће у бруто домаћем производу релативно смањивало. Са огромним проблемима проистеклих из вишегодишњег трајања економске кризе, у свим земљама јавни дуг државе је значајно повећан⁷, а бруто до-

7 У 2008. години јавни дуг Србије је износио 8,5 милијарди евра, а средином 2012. године је достигао 15,7 милијарди евра

маћи производ смањен, што је имало за последицу значајно повећање јавног дуга у БДП-у.

Табела 7. Јавни дуг (% БДП-а)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	34,8	31,9	28,1	25,3	25,3	21,8	32,9	31,2	36,1	39,6	30,7	28,9	37,9
Хрватска	...	34,8	35,4	37,6	38,2	35,4	32,9	29,2	35,1	41,2	32,0	30,4	38,2
Македо- нија	48,8	42,9	37,9	35,6	39,5	32,0	24,0	20,6	23,8	24,8	33,0	35,2	24,3
Црна Гора	...	75,7	40,3	45,3	38,6	32,6	27,5	31,9	40,7	42,4	37,5	36,5	41,6
Србија	114,5	81,2	77,8	65,4	56,3	43,0	35,6	34,2	38,2	44,8	59,1	63,5	41,5
Слове- нија	29,1	28,9	27,6	27,3	26,8	26,4	23,1	21,9	35,3	38,8	28,5	26,4	37,1

Извор: EBRD, *Transition report 2012*.

По висини учешћа јавног дуга у БДП-у у 2010. години, Србија је била на првом месту, али је учешће јавног дуга у БДП-у и у осталим државама, изузев Македоније такође било високо и растуће. У односу на 2001. годину Србија је рапидно смањила учешће јавног дуга у БДП-у⁸, али је у 2012. години у односу на 2008. годину јавни дуг значајно повећан, достигавши близу 55 одсто БДП-а. Пошто ћемо и ове године забележити негативну стопу раста БДП-а, учешће јавног дуга до краја године може прећи и 60 одсто, што се према критеријумима из Маастрихта сматра високом задуженошћу државе.

До економске кризе свих шест држава су бележиле раст извоза. У 2008. у односу на 2001. годину, БиХ и Србија су шестоструко повећале годишње вредности извоза, што би било изванредно, да у 2001. години нису оствариле врло скроман ниво извоза. У остале четири републике у истом периоду, повећање извоза је било двоструко ниже. У 2008. години извоз

8 Високо учешће јавног дуга у БДП-у 2001. године је резултат и «методолошке» обраде БДП-а исказаног у доларима, односно његовог смањивања са 23,4 милијарде долара у 2000. години, на 11,5 милијарди долара у 2001. години, због једнократног пораста вредности (једног долара са 16,3990 динара у 2000. години на 66,3647 динара у 2001. години (<http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=62>))

робе из Словеније је износио 29,6 милијарди долара, из Хрватске 14,5 милијарди долара, из Србије 11 милијарди долара, док је извоз из остале три државе био знатно скромнији.

Економска криза је снажно погодила извоз у свих шест држава. Најтеже последице је имала БиХ, јер је извоз робе за две године економске кризе преполовљен. У истом периоду извоз у Црној Гори је смањен за трећину, у Србији и Словенији за четвртину, док је у Македонији након пада у 2009. години извоз значајно порастао у 2010. години. Хрватска је једина земља, која је у 2010. години извезла више него у 2008. години.

Табела 8. Извоз робе (милиони долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	854	1.110	1.478	2.087	2.555	3.381	4.243	5.194	4.080	2.419	2.740	2.613	3.250
Хрватска	4.767	5.006	6.311	8.214	8.960	10.644	12.623	14.460	10.718	15.969	9.767	8.873	13.344
Македонија	1.155	1.112	1.363	1.675	2.041	2.411	3.391	3.971	2.685	3.351	2.316	2.140	3.018
Црна Гора	211	305	306	561	582	814	903	683	411	404	518	546	408
Србија	1.821	2.212	3.319	4.082	4.970	6.442	8.755	10.957	8.366	7.393	5.832	5.320	7.880
Словенија	9.348	10.471	12.916	16.065	18.146	21.327	27.093	29.607	22.502	22.100	18.958	18.122	22.301

Извор: EBRD, *Transition report 2012*. <http://makstat.stat.gov.mk/rxweb2007bazi/dialogo2/savesxow>. Статистички годишњак Босне и Херцеговине 2011., Федерални завод за статистику Босне и Херцеговине, стр. 280., Министарство финансија Србије, Билтен јавних финансија, октобар 2011. године, стр.15.

Посматрано у апсолутним износима, у протеклој деценији, од извоза је највише зарадила Словенија, инкасиравши укупно скоро 190 милијарди долара. Значајан приход од извоза у истом периоду је имала и Хрватска, зарадивши укупно скоро 98 милијарди долара. У свим другим државама укупна вредност десетогодишњег извоза је била скромнија, што се

нарочито односи на Србију, која је у претходној деценији од извоза робе у свет инкасирала свега 58 милијарди долара.

Табела 9. Извоз по становнику (долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	225	292	389	549	672	890	1.117	1.367	1.074	637	721	688	1.074
Хрватска	1.074	1.128	1.421	1.851	2.017	2.397	2.846	3.261	2.420	3.605	2.202	1.999	3.013
Македо- нија	573	550	672	825	1.002	1.180	1.655	1.932	1.303	1.596	1.129	1.049	1.303
Црна Гора	320	462	464	851	882	1.233	1.368	1.036	623	613	785	827	618
Србија	243	295	443	544	663	859	1.167	1.461	1.146	1.013	783	709	1.461
Слове- нија	4.688	5.249	6.470	8.042	9.058	10.608	13.482	14.711	11.164	10.964	9.444	9.039	11.064

Извор: EBRD, *Transition report 2012*.

За разлику од осталих пет земаља, насталих распадом СФРЈ, Словенија је у протекле две деценије транзиције, посебну пажњу посветила развоју индустрије. Инструментима индустријске политике снажно је подстицана њену изразита извозна оријентација, имајући у виду скроман тржишни потенцијал земље. Зато и не изненађује што је просечан износ словеначког извоза по становнику у протеклој деценији био 13 пута већи од извоза по становнику у БиХ, односно 12 пута већи од вредности српског извоза по становнику. Иако је српски извоз по становнику у 2010. години повећан за четири пута у односу на 2001. годину, он је и даље врло скроман, заостајући чак и у односу на Македонију и Црну Гору.

У две кризне године (2009. и 2010.) извоз по становнику у односу на предкризну 2008. годину је значајно смањен у Словенији, Србији, Босни и Херцеговини и Црној Гори, у којој се извоз по становнику смањује још од 2008. године. Македонски извоз по становнику у 2009. години је значајно смањен. И поред запаженог опоравка у 2010. години, и преласка

нивоа из претходне године, он још увек није достигао вредност извоза по становнику из 2008. године. Хрватски извоз по становнику у 2009. години је такође смањен, али је због снажног раста у 2010. години, хрватски извоз по становнику значајно прешао вредност извоза по становнику из 2008. године.

У протеклој деценији свих шест држава је имало константан дефицит спољно-трговинског биланса. У апсолутним износима највећи дефицит спољно-трговинског биланса су имале Хрватска, Србија и Босна и Херцеговина, док је у осталим државама дефицит био скромнији.

Табела 10. Спољно-трговински биланс (милиони долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	-2.073	-3.341	-4.159	-4.570	-4.899	-4.298	-5.704	-7.097	-4.749	-2.131	-4.302	-4.518	-3.440
Хрватска	-4.093	-5.646	-7.905	-8.346	-9.341	-10.486	-12.933	-15.956	-10.279	-9.904	-9.489	-9.338	-10.092
Македонија	-527	-806	-851	-1.139	-1.063	-1.261	-1.639	-2.573	-2.157	-2.133	-1.415	-1.232	-2.145
Црна Гора	-436	-402	-405	-518	-650	-1.066	-1.836	-3.047	-1.904	-1.872	-1.214	-1.045	-1.888
Србија	-2.308	-3.228	-4.021	-6.469	-5.290	-6.271	-9.131	-11.257	-6.661	-5.229	-5.987	-5.997	-5.945
Словенија	-615	-248	-622	-1.258	-1.258	-1.487	-2.330	-3.880	-1.004	-1.200	-1.390	-1.462	-1.102

Извор: EBRD, Transition report 2012.

До почетка економске кризе, дефицит спољно-трговинског биланса у свих шест држава је динамично растао. У 2008. у односу на 2001. годину, дефицит спољно-трговинског биланса је највише повећан у Црној Гори (7 пута), Словенији (6,3 пута), Србији и Македонији (4,9 пута), док је повећање у Хрватској (3,9 пута) и БиХ (3,4 пута) било нешто умереније.

Економска криза је оборила висину дефицита, пре свега због значајног смањења увоза, али је он и даље био непримерно висок нивоу развоја у већини ових држава, што се веома добро види анализом његовог учешћа у БДП-у.

Табела 11. Спољно-трговински биланс (% БДП-а)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	10/01	08/01	10/09
БиХ	-18,8	-19,3	-19,5	-16,4	-15,6	-7,2	-9,3	-13,3	-6,6	-5,5	-13,1	-14,9	-6,1
Хрватска	-3,2	-7,5	-6,3	-4,4	-5,5	-6,9	-7,6	-9,2	-5,2	-3,8	-6,0	-6,3	-4,5
Македо- нија	-6,9	-10,1	-4,0	-8,4	-2,7	-0,4	-7,6	-12,8	-6,9	-3,9	-6,4	-6,6	-5,4
Црна Гора	-14,6	-12,3	-6,8	-7,2	-8,6	-24,7	-29,4	-50,7	-30,1	-17,0	-20,1	-19,3	-23,5
Србија	2,5	-4,3	-7,8	-13,9	-8,7	-10,1	-15,7	-17,9	-5,6	-9,6	-9,1	-9,5	-7,6
Слове- нија	0,2	1,1	-0,8	-2,7	-1,7	-2,5	-4,8	-6,1	-1,0	-1,0	-1,9	-2,2	-1,0

Извор: EBRD, *Transition report 2012*.

У протеклој деценији дефицит спољно-трговинског биланса је највише оптерећивао Црну Гору и БиХ, јер је износио 20 %, односно 13 % укупно оствареног БДП-а. У остале четири државе учешће дефицита спољно-трговинског биланса у БДП-у је било једноцифрено, при чему је ово учешће било веома високо у Србији и подношљиво у Словенији, нарочито ако се има у виду висина дефицита у осталих пет држава.

Учешће дефицита спољно-трговинског биланса у БДП-у у Црној Гори је «експлодирало» од 2006. године, да би 2008. године достигло невероватан ниво, односно половину оствареног БДП-а. Двоцифрен ниво учешћа дефицита спољно-трговинског биланса у БДП-у је имала и Србија у 2004. години, и од 2006. до 2008. године, када је дефицит спољно-трговинског биланса износио скоро 18 одсто БДП-а.

Стране директне инвестиције су покретач развоја у већини земаља света у последњих неколико деценија. Оне су веома драгоцене, нарочито у земљама у развоју и транзицији, јер осим што у њихове привреде упумпавају свеж капитал, кога ове земље никада немају довољно, СДИ обично у земље доносе и нове технологије, савремени начин управља-

ња, организације и обезбеђујући пласман производа на трећа тржишта.

Цео простор бивше СФРЈ није био много интересантан за стране инвеститоре, јер је у протеклој деценији нето прилив СДИ у свих шест земаља био свега 53 милијарде долара⁹. Највећи нето прилив страних директних инвестиција је био у Хрватској (20,7 милијарди долара), а најмањи у Словенији (860 милиона долара), што је резултат одлуке Словеније да се одрекне услуга ММФ-а и Светке банке, али и значајног инвестирања словеначких инвеститора, нарочито у државе са бившег југословенског простора.

Табле 12. Прилив страних директних инвестиција (милиони долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	119	266	382	708	608	718	2.040	1.044	256	262	640	736	259
Хрватска	1.398	552	1.927	732	1.551	3.194	4.736	4.653	1.600	390	2.073	2.343	995
Македонија	446	105	117	322	94	424	700	601	235	241	329	351	238
Црна Гора	10	84	44	63	482	585	717	806	1.264	408	446	349	836
Србија	165	475	1.365	966	1.550	4.264	2.523	2.717	1.865	1.364	1.725	1.753	1.615
Словенија	226	1.508	-174	281	-67	-215	-273	514	-743	-200	86	225	-472

Извор: EBRD, *Transition report 2012*.

На другом месту по нето приливу СДИ у протеклој деценији је била Србија са 17,3 милијарде долара. Након петоктобарских промена очекивао се знатно већи прилив СДИ. Слабији прилив од очекиваног је последица већег броја фактора, али се издвајају два најважнија: висок ризик пословања у земљи у којој се још увек не знају ни спољне границе и изразито раширена системска корупција.

9 Према подацима UNCTAD-а у периоду 1991-2011. година у свих шест држава насталих на простору бивше СФРЈ је ушло укупно 81,5 милијарди долара СДИ. Највећи годишњи прилив СДИ од 13,4 милијарде долара је био уочи избијања глобалне економске кризе, 2007. године. Појединачно, највећи кумулативни прилив СДИ од 32,1 милијарду долара је имала Хрватска, а најмањи Македонија од свега 4,2 милијарде долара. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>

Најдинамичнији раст прилива СДИ је имала Црна Гора, повећавши скроман износ СДИ од 10 милиона долара у 2001. години на 1,26 милијарди долара у кризној 2009. години. Ово фантастично повећање СДИ од 126 пута је највећим делом последица улагања руских компанија и држављана у куповину земљишта, изградњу некретнина и приватизацију неких предузећа, лоцираних углавном у приобалном делу Црне Горе. Пошто је највећи део најатрактивнијих локација већ продат, а и због негативних ефеката глобалне економске кризе, нето прилив СДИ у 2010. години је смањен на трећину.

Највећи део укупног прилива СДИ у Хрватској је забележен од 2006. до 2008. године, када је остварено преко 60 одсто укупног десетогодишњег прилива СДИ. Највише СДИ је ушло у Србију 2006. године (4,3 милијарде долара), кад је продат Мобтел, Хемофарм, Војвођанска и Панонска банка. У БиХ и Македонији највећи прилив СДИ је остварен у 2007. години, док је најберићетнија година за прилив СДИ у Словенији била 2002. година, од када, са изузетком 2004. и 2008. године Словенија бележи нето одлив СДИ.

У протеклој деценији највећи прилив СДИ по становнику је имала Црна Гора, при чему је прилив у првим годинама деценије био скроман, док је у периоду од 2005. до 2009. године прилив СДИ по становнику изразито растао. На другој страни је Словенија, у којој је у само три године било прилива СДИ, док је у осталих седам година Словенија бележила негативан прилив, односно више инвестирала у иностранству, него што је у Словенију ушло страних директних инвестиција.

Табела 13. Прилив страних директних инвестиција по становнику (долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	31	70	100	186	160	189	537	275	67	69	168	194	68
Хрватска	315	124	434	165	349	719	1.068	1.049	361	89	467	528	225
Македонија	221	52	58	159	46	208	342	292	114	115	161	172	114
Црна Гора	15	127	67	96	730	887	1.087	1.222	1.916	583	673	529	1.249
Србија	22	63	182	129	207	569	336	362	255	187	231	234	221
Словенија	113	756	-87	141	-33	-107	-136	255	-368	-100	43	113	-234

Извор: EBRD, *Transition report 2012*.

По висини просечног прилива СДИ по становнику у претходној деценији Србија је била иза Црне Горе и Хрватске, односно испред остале три државе. Прилив СДИ по становнику је био релативно скроман, неуједначен и од 2006. године има изразиту тенденцију смањивања.

Због економске кризе прилив СДИ у периоду 2009-2010. година у односу на време од 2001. до 2008. године је рапидно смањен у Словенији, БиХ, Хрватској и Македонији, незнатно у Србији, док је у Црној Гори двоструко повећан у односу на просек из времена пре економске кризе.

У протекле две деценије све бивше југо републике су због скромне домаће акумулације, обилато користиле иностране кредите, због чега је раст спољног дуга убрзано растао. Дуг бивше СФРЈ пре њеног распада је износио 20 милијарди долара, док је укупан дуг бивших шест југо република, данас самосталних држава у 2009. години достигао 170 милијарди долара, увећавајући се за две деценије 8,5 пута. У последњој деценији укупан дуг свих држава се највише увећао 2007. године, када је порастао за чак 40 одсто у односу на претходну годину. Иако је укупан дуг наставио повећање и у наредним годинама, његов раст је био знатно умеренији.

Најдинамичнији раст дуга у последњој деценији је имала Словенија (6 пута), док је најспорији раст спољног дуга био у Србији (2,8 пута). И поред нешто споријег темпа задуживања, Хрватска је по укупној висини спољног дуга у свих девет година у протеклој деценији била на првом месту, Словенија била на другом месту, са укупним износом дуга од 55,7 милијарди долара у 2009. години, док је српски спољни дуг те године достигао 31,7 милијарди долара.

Табела 14. Спољни дуг (милиони долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2009/09
БиХ	2.840	3.580	4.476	5.139	5.400	6.026	7.342	7.981	9.067	...	5.761	5.348	9.067
Хрватска	12.003	15.772	24.851	31.210	30.465	38.545	48.859	56.757	64.295	...	35.862	32.308	64.295
Македо- нија	1.506	1.641	1.840	2.817	2.971	3.284	4.161	4.678	5.505	...	3.156	2.862	5.505
Црна Гора	..	842	462	489	525	939	2.915	4.316	4.011	...	1.611	1.311	4.011
Србија	11.125	11.230	13.575	14.099	15.467	19.606	26.236	31.977	31.649	...	19.440	17.914	31.649
Слове- нија	9.247	12.105	16.703	20.940	25.620	31.691	51.134	55.161	55.676	...	30.920	27.825	55.676

Извор: EBRD, *Transition report 2012*.

Задуженост Словеније и Хрватске је изразито висока, ако ниво задужености меримо односом укупног дуга и броја становника. У 2009. години спољни дуг по становнику у Словенији је прешао износ од 27,6 хиљада долара, што је за 4,6 пута више него 2002. године. Врло висок спољни дуг по становнику бележи и Хрватска, 14.517 долара у 2009. години, што је повећање од 4,1 пут у односу на 2002. годину.

Релативна висина задужености у остале четири државе је нижа, што се нарочито односи на БиХ и Македонију, док је дуг Србије по становнику значајно висок, а Црне Горе врло висок, са изразитом тенденцијом повећања (4,8 пута у периоду 2002-2009), што је најбржи раст дуга по становнику у оквиру свих шест посматраних држава.

Табела 15. Спољни дуг по становнику (долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	747	942	1.178	1.352	1.421	1.586	1.932	2.100	2.386	...	1.516	1.407	2.386
Хрватска	2.703	3.552	5.597	7.031	6.858	8.681	11.014	12.800	14.517	...	8.084	7.280	14.517
Македо- нија	747	811	908	1.387	1.459	1.608	2.031	2.277	2.671	...	1.544	1.404	2.671
Црна Гора	...	1.275	700	741	795	1.423	4.417	6.539	6.078	...	2.746	1.986	6.078
Србија	...	1.497	1.810	1.880	2.062	2.614	3.498	4.264	4.335	...	2.745	2.203	4.335
Слове- нија	...	6.067	8.367	10.483	12.789	15.764	25.446	27.408	27.622	...	16.743	13.291	27.622

Извор: EBRD, Transition report 2012.

Ниво задужености мерен односом спољног дуга и БДП-а у 2009. години је био највиши у Словенији (113,4%), а најнижи у БиХ (46,6%). До почетка економске кризе ниво задужености у БиХ је опадао, али је у 2009. години значајно повећан. Словенија и Хрватска су у целој деценији бележиле константан раст нивоа задужености, док је однос спољног дуга и БДП-а у остале три земље имао променљиву тенденцију. У Србији је до 2004. године опадао, а од 2005. године расте. У Македонији је до 2003. смањиван, од 2004-2007. кретао се нешто изнад 50 одсто, 2008. године је незнатно смањен, а кризне 2009. повећан за петину у односу на претходну годину. У Црној Гори је до 2005. године ниво задужености рапидно смањен, а од 2006. године има тенденцију раста, која је била најизразитија у 2007. и 2008. години.

Табела 16. Спољни дуг/БДП (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	51,1	57,9	53,5	51,3	45,5	44	42,5	37,9	46,6	...	47,8	48,0	46,6
Хрватска	53,3	53,9	66,3	70,0	72,1	74,9	77,6	85,1	98,3	...	72,4	69,2	98,3
Македонија	43,9	43,6	39,7	52,4	51,1	51,5	52,5	49,1	58,8	...	49,2	48,0	58,8
Црна Гора	...	65,7	27,1	23,6	22,8	34,8	75,8	95,6	96,9	...	55,3	49,3	96,9
Србија	97,6	74,1	68,8	59,8	61,6	66,1	64,9	65,5	73,6	...	70,2	69,8	73,6
Словенија	50	55,6	52,7	56,7	71,3	77,5	100,6	105,2	113,4	...	75,9	71,2	113,4

Извор: EBRD, Transition report 2012.

Границу високе задужености представља учешће спољног дуга у БДП-у од 80 одсто, што значи да су у 2009. години статус високо задужених земаља имале Словенија, Хрватска и Црна Гора, Србија је била близу те границе, док су се Македонија и нарочито Босна и Херцеговина налазиле у релативно безбедној зони.

За оцењивање нивоа спољне задужености земље веома је важан и однос укупног спољног дуга и извоза робе и услуга, имајући у виду да се реално и одрживо смањење спољног дуга углавном темељи на високим и растућим приходима земље од извоза. Стање високе задужености земље настаје ако укупан спољни дуг пређе ниво од 220 одсто у односу на остварену годишњу вредност извоза роба и услуга.

Табела 17. Спољни дуг/извоз робе и услуга (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2008/01	2010/09
БиХ	218	250	204	174	152	133	129	116	166	...	154	172	166
Хрватска	126	136	151	161	169	172	181	197	266	...	156	162	266
Македонија	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Црна Гора	...	179	89	56	53	70	160	242	296	...	114	106	296
Србија	457	379	312	254	234	224	220	213	267	...	256	287	267
Словенија	82	95	95	98	115	117	145	156	195	...	110	113	195

Извор: EBRD, Transition report 2012.

У 2009. години границу високе задужености су пробиле Црна Гора, Србија и Хрватска, док су Словенија и нарочито Босна и Херцеговина биле знатно испод дефинисаног прага задужености. И поред тога што је по нивоу задужености по глави становника и у односу на БДП Словенија на првом месту у оквиру шест посматраних држава, као и да вредност овог показатеља у Словенији расте, она ни у једној години у протеклој деценији није била близу дефинисане границе задужености, што значи да је Словенија у најбољој позицији од свих шест држава, да из властитих извора, односно извоза, сервисира свој спољни дуг. Проблеме у враћању и сервисирању спољног дуга ће имати Хрватска и Црна Гора, пре свега због његовог изразито брзог раста и Србија, не толико због повећања спољног дуга, колико због изразито ниског и релативно спорог раста извоза.

Висина БДП-а по становнику се сматра за добар индикатор нивоа развијености појединих земаља. Коришћена и као подесан показатељ за упоређивање достигнутог нивоа развоја земаља света. И поред одређених методолошких проблема, и даље је уобичајено да се земља рангирају по висини овог показатеља.

Табела 18. БДП по становнику (долари)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/01	2010/09
БиХ	1.462	1.626	2.203	2.638	3.121	3.606	4.547	5.535	5.122	...	3.318	5.122
Хрватска	5.152	5.958	7.625	9.167	10.004	11.046	13.214	15.637	14.241	...	10.227	14.241
Македонија	1.703	1.863	2.286	2.645	2.854	3.119	3.868	4.632	4.543	...	3.057	4.543
Црна Гора	1.756	1.942	2.583	3.143	3.478	4.084	5.827	6.842	6.269	...	3.992	6.269
Србија	1.520	2.021	2.630	3.145	3.349	3.953	5.393	6.514	5.889	...	3.824	5.889
Словенија	9.271	10.920	14.201	16.834	18.151	19.400	23.505	27.128	24.366	...	18.197	24.366

Извор: EBRD, Transition report 2012.

По висини БДП-а по становнику у 2009. години одскакале су Словенија и Хрватска, док разлике међу остале четири земље нису биле значајно изражене. Најнижи ниво БДП-а по становнику је имала Македонија, од које су нешто развијеније биле БиХ, Србија и Црна Гора. До почетка економске кризе свих шест држава је бележило бржи или спорији раст БДП-а по становнику. Осим у Македонији, у којој је БДП по становнику смањен за мање од 2 одсто, економска криза у 2009. години је оборила вредности БДП-а по становнику у осталих пет држава између 8 и 11 одсто.

*Ефекти развоја бивших југословенских
република у првој деценији XXI века –
релативни ранг*

Транзициони ефекти развоја у првој деценији XXI века у државама насталих на простору некадашње СФРЈ су веома различити¹⁰. Неке државе су се боље «снашле» у периоду до почетка економске кризе, а неке су боље поднеле њено разорно дејство. На основу анализе 14 најважнијих показатеља, најуспешнији развој у периоду 2001-2008. године, односно до почетка глобалне економске кризе је имала Словенија (просечна вредност ранга 3,00), док је најмање успешна била Србија (просечна вредност ранга 4,21). Хрватска је била на другом месту (просечна вредност ранга 3,14), БиХ на трећем (просечна вредност ранга 3,29), Црна Гора на четвртном месту (просечна вредност ранга 3,23), и Македонија на петом месту (просечна вредност ранга 3,62). Релативне разлике просечних вредности ранга прве четири државе нису велике, док је заостатак Македоније и нарочито Србије у односу на најбоље пласирану Словенију велики.

Словенија је била најбоље рангирана у шест показатеља, Црна Гора у четири, БиХ у три, Македонија у једном, док Хрватска и Србија нису ни по једном показатељу биле најбоље пласиране државе. У Словенији је била најнижа стопа незапослености (6 одсто), најниже учешће јавног дуга у БДП-у (26,4 одсто), најниже учешће дефицита текућег биланса у БДП-у (-2,2 одсто), највиши БДП по становнику

10 Љ. Савић, «Ефекти транзиције на просторима бивше СФРЈ», *Економска политика и привредни развој*, тематски зборник посвећен великанима наше економске политике академику Николи Чобелићу и професору Драгутину Марсенићу, ЦИД Економског факултета, Београд, 2008.

(17.426 долара), највише учешће индустрије у БДП-у (24,3 одсто) и највиши извоз по становнику (9.039 долара). Црна Гора је имала најнижи фискални дефицит, односно суфицит (0,3 одсто), најниже учешће спољног дуга у БДП-у (43 одсто), најбољи однос спољног дуга и извоза роба и услуга (106 одсто) и највећи прилив СДИ по становнику (529 долара). БиХ је имала највише стопе раста БДП-а (5,8 одсто), највише стопе раста индустријске производње (6,1 одсто) и најнижу инфлацију (2,3 одсто).

Словенија је била најлошије пласирана по три показатеља, БиХ, Македонија, Црна Гора и Србија по два, док је Хрватска била најлошија само по једном показатељу. Словенија је имала највиши дуг по становнику (13.291 долара), најмањи прилив страних директних инвестиција по становнику (113 долара) и највиши ниво задужености, мерен односом спољног дуга и БДП-а (71 одсто).

Табела 19. Ефекти развоја - ранг успешности 2001-2008. година

	БиХ	Хрватска	Македонија	Црна Гора	Србија	Словенија
БДП - стопе раста	5,8	4,4	2,8	5,1	5,6	4,4
Индустр. производ.-ст. раста	6,1	4,5	2,6	1,7	2,0	4,2
Незапосленост (%)	38,2	12,5	34,8	28,3	30,4	6,0
Инфлација (%)	2,3	2,9	2,5	7,9	15,1	4,4
Фискални дефицит (%)	0,2	-3,9	-1,6	0,3	-1,9	-2,0
Јавни дуг (% БДП-а)	28,9	30,4	35,2	36,5	63,5	26,4
БДП по становнику (долари)	3.092	9.725	2.871	3.707	3.566	17.426
Уч. индустрије (%БДП-а)	13,2	18,1	20,2	...	23,3	24,3
Текући биланс/БДП (%)	-14,9	-6,3	-6,6	-19,3	-9,5	-2,2
Спољни дуг /БДП (%)	48	69	48	43	70	71
Сп. дуг/извоз робе и усл. (%)	172	162	...	106	287	113
Извоз по станов. (долара)	688	1.999	1.049	827	709	9.039
СДИ по становнику (долара)	194	528	172	529	234	113
Дуг по становнику (долара)	1.407	7.280	1.404	1.986	2.203	13.291
Просечна вред. ранга	3,29	3,14	3,62	3,23	4,21	3,00
Редослед ранга	3	2	5	4	6	1

Извор: Рангирано на основу претходних табела

У Србији је била највиша стопа инфлације (15,1 одсто) и највеће учешће јавног дуга у БДП-у (63,5 одсто). Црна Гора је имала најнижу стопу раста индустријске производње и највише учешће дефицита текућег биланса у БДП-у (-19,3 одсто). Македонија је имала најнижу стопу раста БДП-а (2,8 одсто) и најмањи БДП по становнику (2.871 долар). У Босни и Херцеговини је била највиша стопа незапослености (38,2 одсто) и најнижи извоз по становнику (688 долара). Хрватска је била најлошије пласирана само по висини фискалног дефицита (-3,9 одсто).

Економску кризу је најбоље поднела Македонија (просечна вредност ранга 2,85), а најлошије Црна Гора (просечна вредност ранга 4,31). Друго и треће место су делиле БиХ и Словенија (просечна вредност ранга 3,07). Хрватска је била на четвртом (просечна вредност ранга 3,43), а Србија на петом месту (просечна вредност ранга 3,86). У односу на период од пре кризе Македонија се значајно поправила, померивши се од петог на прво место. БиХ је задржала претходну позицију, Србија се поправила за једну позицију (са последњег на пето место), док су Словенија (пад са првог на деобу 2-3 места са БиХ), Хрватска (пад са другог на четврто место) и Црна Гора (пад са четвртог на последње место) знатно поквариле позицију коју су имале у периоду пре почетка економске кризе.

Иако је економска криза веома озбиљно погодила Словенију, она је задржала лидерску позицију у шест показатеља, Македонија је била најбоља код четири, БиХ код три, Црна Гора по једном показатељу, док Хрватска и Србија нису биле најбоље рангиране ни по једном показатељу. Словенија и Црна Гора су биле најлошије рангиране по четири показатеља, Македонија у два показатеља, Хрватска и Србија по једном показатељу, док БиХ ни по једном показатељу није била најслабије рангирана земља.

Табела 20. Ефекти развоја – ранг успешности 2009-2010. година – економска криза

	БиХ	Хрватска	Македонија	Црна Гора	Србија	Словенија
БДП - стопе раста	-1,0 3	-3,7 4	0,0 5	-3,2 4	-0,8 2	-3,5 5
Инд. пр.- стопе раста (2009)	0,5 2	-5,1 3	-6,3 5	-7,3 4	-5,1 3	3,0 5
Незапосленост (%) (2009)	26,6 4	10,5 2	32,1 5	16,0 3	28,4 5	6,7 5
Инфлација (%)	0,8 2	2,4 5	0,5 5	1,8 3	7,2 4	2,0 4
Фискални дефицит (%)	-4,8 4	-4,0 2	-2,6 5	-5,4 5	-4,5 3	-5,8 4
Јавни дуг (% БДП-а)	37,9 3	38,2 4	24,3 5	41,6 4	41,5 5	37,1 2
БДП по стан. (долари) (2009)	5.122 5	14.241 2	4.543 5	6.269 3	5.889 4	24.366 5
Уч. индуст. (%БДП-а) (2009)	22,4 3	16,7 5	22,6 2	... 4	... 4	18,6 4
Текући биланс/БДП (%)	-6,1 4	-4,5 2	-5,4 3	-23,5 4	-7,6 5	-1,0 5
Спољни дуг /БДП (%) (2009)	47 5	98 5	59 2	97 4	74 3	113 4
Сп. дуг/изв. р и усл. (%) 2009	166 5	266 3	... 4	... 5	296 4	267 4
Извоз по становн. (долара)	856 5	3.013 2	1.451 3	618 4	1.080 4	11.064 5
СДИ по стан. (долара) (2009)	68 5	225 2	114 4	1.249 4	221 3	-234 5
Дуг по стан. (долара) (2009)	2.386 5	14.517 5	2.671 2	6.078 4	4.335 3	27.622 5
Просечна вредност ранга	3,07	3,43	2,85	4,31	3,86	3,07
Редослед ранга	2-3	4	1	6	5	2-3

Извор: Рангирано на основу претходних табела

У периоду кризе, односно од 2009. до 2010. године, Словенија је бележила најмању стопу незапослености (6,7 одсто) и најниже учешће текућег биланса у БДП-у (-1 одсто). Истовремено је имала највише стопе раста индустријске производње (3 одсто), највећи БДП по становнику (24.366 долара), највеће учешће индустрије у стварању БДП-а (23,4 одсто) и највиши извоз по становнику (11.064 долара).

Македонија је имала најнижу стопу инфлације (0,5 одсто), најмањи фискални дефицит (-2,6 одсто) и најниже учешће јавног дуга у БДП-у (24,3 одсто). За разлику од осталих

пет земаља у којима је БДП опадао, Македонија је за две године кризе задржала предкризни ниво БДП-а. У Босни и Херцеговини је био најнижи спољни дуг по становнику (2.386 долара), као и однос спољног дуга и БДП-а (47 одсто) и спољног дуга извоза роба и услуга (166 одсто). Црна Гора је била најбоље рангирана по приливу страних директних инвестиција по становнику (1.249 долара).

Црна Гора је имала најнижи износ извоза по становнику (618 долара), најнижу стопу индустријске производње (- 7,3 одсто), највеће учешће јавног дуга у БДП-у (41,6 одсто) и највећи дефицит текућег биланса (- 23,5 одсто).

Словенија је имала највиши фискални дефицит (- 5,8 одсто), највиши ниво задужености, мерен односом спољног дуга и БДП-а (113 одсто), највиши дуг по становнику (27.622 долара) и најнижи прилив СДИ по становнику (- 234 долара), што значи да је за разлику од осталих пет држава Словенија имала нето одлив СДИ. Македонија је имала највишу стопу незапослености (32,1 одсто) и најнижи БДП по становнику (4.543 долара). Хрватска је забележила најнижу стопе раста БДП-а (- 3,7 одсто), а Србија највишу инфлацију (7,2 одсто).

Сумирајући транзиционе ефекте у државама насталим на простору бивше СФРЈ, у првој деценији XXI века (2001-2010), запажамо да је по општем рангу (2,91), али и већини показатеља (седам од четрнаест) најбоља била Словенија. Она је имала најнижу стопу незапослености (6,1 одсто), најниже учешће јавног дуга у БДП-у (28,5), најнижи дефицит текућег биланса (- 1,9 одсто), и најповољнији (најнижи) однос спољног дуга и укупног извоза робе и услуга (110 одсто). Истовремено Словенија је имала највиши БДП по становнику (18.197 долара), највеће учешће индустрије у стварању БДП-а (24,2 одсто) и највећи извоз по становнику (9.444 долара). Захваљујући таквом развоју Словенија је прва од шест бивших југо република 2004. године постала чланица Европске уније.

На другом месту по успешности развоја је била Босна и Херцеговина, са веома малим заостатком просечног ранга у односу на Словенију (2,93) и са најбољом позицијом у шест од 14 показатеља. Босна и Херцеговина је имала највише стопе раста БДП-а (4,5 одсто) и индустријске производње (5 одсто), а најнижу просечну стопу инфлације (2 одсто), најмањи

фискални дефицит (- 0,8 одсто) и дуг по становнику (1.516 долара), као и најнижи ниво задужености, мерен односом спољног дуга и БДП-а (48 одсто).

Најслабије транзиционе резултате је имала Србија, јер ни по једном показатељу није била најуспешнија, а просечна вредност ранга је износила 4,07. Треће и четврто место су делиле Хрватска и Македонија са просечном вредношћу ранга од 3,43 и без најбољих вредности неког од анализираних показатеља. Црна Гора је по просечној вредности ранга од 3,92 заузела пето место, а најбоља је била по приливу страних директних инвестиција по глави становника (673 долара).

Табела 21. Ефекти развоја - ранг успешности 2001-2010. година

	БиХ	Хрватска	Македонија	Црна Гора	Србија	Словенија
БДП - стопе раста	4,5	2,8	2,2	3,5	4,3	2,8
Инд. произв.- стопе раста	5,0	2,6	0,8	-0,1	0,6	4,0
Незапосленост (%)	35,9	12,1	34,3	25,9	30,0	6,1
Инфлација (%)	2,0	2,8	2,1	6,7	13,5	3,9
Фискални дефицит (%)	-0,8	-3,9	-1,8	-0,9	-2,4	-2,7
Јавни дуг (% БДП-а)	30,7	32,0	33,0	37,5	59,1	28,5
БДП по становнику (долари)	3.318	10.227	3.057	3.992	3.824	18.197
Учешће индустр. (%БДП-а)	18,3	17,9	20,5	...	22,7	24,2
Текући биланс/ БДП (%)	-13,1	-6,0	-6,4	-20,1	-9,1	-1,9
Спољни дуг /БДП (%)	48	72	49	55	70	76
Сп. дуг/извоз робе и усл. (%)	154	156	...	114	256	110
Извоз по становн. (долара)	721	2.202	1.129	785	783	9.444
СДИ по становнику (долара)	168	467	161	673	231	43
Дуг по становнику (долара)	1.516	8.084	1.544	2.746	2.745	14.883
Просечна вредност ранга	2,93	3,43	3,43	3,92	4,07	2,91
Редослед ранга	2	3-4	3-4	5	6	1

Извор: Рангирано на основу претходних табела

И поред тога што је била најуспешнија и имала највише најбољих показатеља, Словенија је имала слабе тачке тран-

зиционог развоја, које се огледају у високој задужености, мереној односом спољног дуга и БДП-а (76 одсто), огромном дугу по становнику (14.883 долара) и слабом приливу страних директних инвестиција по становнику (свега 43 долара).

У Босни и Херцеговини је у претходној деценији била рекордно висока незапосленост (35,9 одсто) и врло низак извоз по становнику (721 долар). Македонија је имала најмањи БДП по становнику (3.057 долара) и најниже стопе раста БДП-а (2,2 одсто). Црна Гора је бележила најнижу и једина је од шест држава која је имала опадајућу стопу раста индустријске производње (- 0,1 одсто). Србија се суочавала са највишим двоцифреним стопама раста инфлације (13,5 одсто) и највишим учешћем јавног дуга у БДП-у (59,1 одсто). Хрватска је у односу на остале бивше југо републике имала највиши фискални дефицит (- 3,9 одсто).

Развој бивших република, данас самосталних држава у оквиру заједничке земље, настале завршетком II светског рата у целини је био задовољавајући, нарочито ако се он упореди са резултатима развоја транзиционог периода. И поред тога што је развој најмање развијених република у бившој СФРЈ био импресиван, Словенија и Хрватска су по висини друштвеног производа по глави становника биле знатно изнад просека заједничке државе, Србија се налазила на нивоу просечних вредности, док су остале три републике заостајале за 30 до 40 одсто у односу на ниво друштвеног производа по становнику бивше СФРЈ.

На основу анализе четрнаест најважнијих показатеља и оцене успешности бивших југо република, данас самосталних држава, Словенија је и у првој деценији XXI века (2001-2010) задржала лидерску позицију, због чега је 2004. године постала чланица ЕУ. Босна и Херцеговина је била на другом месту, док су Хрватска и Македонија делиле треће и четврто место. Државе које су до скоро чиниле «крњу» Југославију су заузеле пето (Црна Гора) и шесто последње место (Србија).

Словенија је од четрнаест била најуспешнија у седам показатеља. Она је имала најмању стопу незапослености, најниже учешће јавног дуга у БДП-у, најнижи дефицит текућег биланса и најповољнији однос спољног дуга и укупног извоза робе и услуга. Истовремено, Словенија је имала највиши БДП по становнику, највеће учешће индустрије у стварању

БДП-а и највећи извоз по становнику. БиХ је имала највише стопе раста БДП-а и индустријске производње, најнижу инфлацију, фискални дефицит, спољни дуг по становнику и најнижи ниво задужености мерен односом спољног дуга и БДП-а. Црна Гора је имала највећи прилив страних директних инвестиција по становнику.

Слабе тачке словеначке економије су биле највећи спољни дуг по становнику, највиши ниво задужености, мерен односом спољног дуга и БДП-а и најмањи прилив СДИ по становнику. Србија је имала највишу стопу инфлације и највеће учешће јавног дуга у БДП-у. Црна Гора је бележила рекордно висок дефицит текућег биланса и најнижу (негативну) стопу раста индустријске производње. Македонија је остваривала најнижу стопу раста БДП-а и најнижи БДП по становнику. БиХ се суочавала са највишом стопом незапослености и најмањим извозом по становнику, док је Хрватска једино по висини фискалног дефицита била најслабије рангирана земља.

У периоду од 2001-2008. године Словенија је била најбоље рангирана држава, док је Хрватска била на другом месту. Босна и Херцеговина је била на трећем, Црна Гора на четвртном, Македонија је заузела пето, док је Србија била на последњем шестом месту.

У прве две године економске кризе, неке земље су се снашле боље, а неке слабије. Македонија је била најбоље рангирана, друго и треће место делиле с Словенија и БиХ. Хрватска је била на четвртном, Србија на петом, док је економска криза најтеже погодила Црну Гору, јер је она била најлошије рангирана земља.

Ljubodrag B. Savic, Bladimir T. Micic

*THE TRANSITION EFFECTS AND
ECONOMIC CRISIS
IN FORMER YUGOSLAV STATES*

Summary

Before the breakdown of Yugoslavia, the Serbian ex height of per capita income was equal to the average values in the former Yugoslavia. Slovenia and Croatia were above and Herzegovina, Montenegro and Macedonia under the level of development of Serbia and Yugoslavia, measured by this indicator. Breakdown of the state and the well-known events of the last decades of the twentieth century were differentially influenced the development of new independent countries. Some had more, and some minor damage, while Serbia due to the introduction of sanctions and brutal bombing in 1999. The fallen into a very deep economic, social and cultural crisis, whose consequences are still felt.

Serbia has belatedly entered the transition process. Nevertheless, Serbia has not found an adequate and long-term sustainable model of development, which are the differences in development levels increased in relation to Slovenia and Croatia, while the other three countries in many ways reached and surpassed Serbia. In late 2007. economic crisis has engulfed USA first and then most of the world. Contrary to the belief that a government crisis will not affect Serbia, our country since 2009. caught in the maelstrom of severe economic crisis, which is still ongoing.

Since there is no comprehensive, uniform and comparable indicator of the effects of development, this paper will analyze fourteen key indicators, assessing the relative position of all six countries most successful developments in the past decade. In the period of 2001-2010. Slovenia was the best and worst ranked, Serbian land. It was the same in the 2001-2008 period, while the economic crisis has hit at least Macedonia, Montenegro and the most.

Keywords: transition, development indicators, economic crisis, ranking performance

Литература

- М. Бошњак, *Глобална финансијска и економска криза 2007-2010. и њен утицај на привреду и финансије Србије*, Република Србија, Министарство финансија и привреде, Београд, 2011.
- П. Ђукић, «Глобална и национална економска криза – изазов за реформе и одрживи раст економије», *Школа бизниса*, 1/2010, Београд.
- EBRD, Transition report 2012.*
- Факултет за економију и финансије, *Светска економска криза и њен утицај по привреду Србије*, Београд, 2009.
- Б. Јовановић Гавриловић, «Светска економска криза и перспективе одрживог раста», *Економски хоризонти*, 11/2009, Београд.
- М. Ковачевић, «Узроци дубоке економске кризе у Србији», *Школа бизниса*, 3/2010, Београд.
- Министарство економије и регионалног развоја и Републички завод за развој, *Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020*, Београд, 2011.
- М. Оте, *Слом долази*, Романов, Бања Лука, 2009.
- Љ. Савић, *Транзиција српске привреде – криза развоја индустрије*, ЦИД Економског факултета, Београд, 2006.
- Љ. Савић, «The Impact of the Economic Crisis on the Countries in Transition – members of the EU», *Теме*, 2/2010, Ниш.
- Љ. Савић, «Export-Oriented Industrialization as the Base of the New Model of Development», *Теме*, 2/2010, Ниш.
- Љ. Савић, *Економика индустрије*, ЦИД Економског факултета, Београд, 2009.
- Влада Републике Србије, *Економска криза и њен утицај на привреду Србије – оквирни програм мера*, Београд, 2008.
- Љ. Савић, «Ефекти транзиције на просторима бивше СФРЈ», *Економска политика и привредни развој*, тематски зборник посвећен великанима наше економ-

ске политике академику Николи Чобелићу и професору Драгутину Марсенићу, ЦИД Економског факултета, Београд, 2008.

<http://www.fzs.ba/Godisnjak2011.pdf/>

Хрватска у бројкама, <http://www.dzs.hr/>, *Индустрија 2006-2011*,

<http://www.stat.gov.mk/Publikacii/6.4.12.02.pdf>

Министарство финансија Србије, *Билтен јавних финансија*, октобар 2011.

http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3721,

<http://www.monstat.org/userfiles/file/industrija/ind%202010.pdf>,

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=62>

<http://makstat.stat.gov.mk/pweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>,

Статистички годишњак Босне и Херцеговине 2011.

Федерални завод за статистику Босне и Херцеговине

<http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>

Resume

The development of the former republics, now independent states within the common ground, whether the end of World War II as a whole was satisfying, especially if you compare it with the results of the development of the transition period. Although the development of the least developed republic in the former Yugoslavia was impressive, Slovenia and Croatia were the height of GDP per capita was considerably above the average of the common state, Serbia was near to the average values, while the other three republics fell behind by 30 to 40 percent compared to the level of GDP per capita of the former Yugoslavia.

Based on analysis of fourteen key indicators and performance evaluation of the former Yugoslav republics, now independent states, and Slovenia in the first decade of the twenty-first century (2001-2010) remains the leader, which is why in 2004. became a member of the EU. Bosnia and Herzegovina was in second place, while Croatia and Macedonia share the third and fo-

urth place. The states that until recently seemed "rest" Yugoslavia was ranked fifth (Montenegro) and sixth last place (Serbia).

Slovenia was the most successful of fourteen in the seven indicators. She had the lowest unemployment rate, lowest public debt to GDP, the lowest current account deficit and foreign debt favorable ratio and total exports of goods and services. At the same time, Slovenia had the highest GDP per capita, the largest share of the industry in the creation of GDP and the highest per capita exports. B & H had the highest rates of growth in GDP and industrial production, the lowest inflation, fiscal deficit, foreign debt per capita and the lowest level of indebtedness measured ratio of external debt to GDP. Montenegro had the largest inflow of foreign direct investment per capita.

Vulnerability Slovenian economy were the biggest foreign debt per capita, the highest level of debt, measured by ratio of external debt to GDP ratio and the lowest per capita FDI inflow. Serbia has had the highest inflation rate and the highest public debt to GDP. Montenegro has recorded a record high current account deficit and the lowest (negative) growth rate of industrial production. Macedonia has achieved the lowest rate of growth of GDP and the lowest GDP per capita. BiH has faced the highest unemployment rates and lowest per capita exports, while Croatia only by the amount of the budget deficit was the lowest ranked country.

In the period of 2001-2008. Slovenia was the highest-ranked countries, while Croatia was second. BiH was the third, fourth Montenegro, Macedonia was ranked fifth, while Serbia was the last sixth.

In the first two years of the economic crisis, some countries they managed better and some worse. Macedonia was the top-ranked, second and third place shared with Slovenia and BiH. Croatia is ranked fourth, fifth Serbia, while the economic crisis has hit hardest Montenegro, because it was the lowest-ranked country.